

ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІСІОНЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Дана проблема є сьогодні надзвичайно актуальною як для України, так і для більшості держав постсоціалістичного простору.

Зрозуміло, що вона має осмислюватися в контексті тих процесів, які проходять в Україні й тісно пов'язані з практичним втіленням у життя суспільства принципів демократій, свободи совісті, релігії, конституційно-правовим їх оформленням.

Принципово нова атмосфера, яка склалася за останні 8 років, передусім у державно-церковних відносинах, законодавче закріплення і забезпечення гарантій і можливостей практичної реалізації свободи совісті, релігії, релігійних організацій, сприяли кардинальним змінам у сфері релігійного життя в Україні як в кількісному, так і якісному вимірах.

Україна стала поліконфесійною державою (в повному розумінні цього слова) з широкою структурою віросповідань. Сьогодні на теренах нашої держави діє майже 22 тисячі релігійних об'єднань, більш ніж 70-ти віросповідних напрямів. Релігійний плюралізм, різнобарвна палітра релігійних новацій є для нашого соціуму доконаним фактом.

Реальна, конституційно гарантована релігійна свобода, зростання інтересу значної частини населення України до релігійних, світоглядно-духовних проблем свого буття певною мірою сприяли активному «вторгненню» в Україну значного числа місіонерів, місій -представників зарубіжних релігійних центрів.

Зауважимо, що в середньому щороку у нашій країні перебувало понад 2,3 тисячі представників більш як 350 закордонних релігійних центрів, організацій. Очевидним є і той факт, що саме за допомогою місіонерів, місій започатковано створення переважної більшості нині діючих в Україні релігійних течій, культів, напрямів нетрадиційного спрямування.

З одного боку це породило цілу низку складних суспільно значущих проблем, найбільш гостро серед яких постали питання діяльності місіонерів релігійних місій, передусім зарубіжного походження в правовому полі України, їх правового статусу.

З іншого - тематизувало необхідність наукової рефлексії правових, практичних аспектів місіонерської діяльності.

Відомо, що релігійні місії (місіонерські товариства) створюються для поширення свого віровчення через місіонерську роботу. Місіонерство, євангелізація - це організаційно оформлений процес розповсюдження тих чи інших віровчень, релігійного світогляду в певному конкретному конфесійному прочитанні серед людей, які не є віруючими або ж притримуються інших релігійних поглядів. Місіонерство - це вид релігійної діяльності.

Місії (місіонерські товариства), - частіше всього є певними структурними підрозділами релігійної організації: церкви, конфесії, релігійних центрів. Вони можуть бути і позаконфесійними, місцевого або ж зарубіжного походження.

За формами своєї діяльності вони поділяються на такі, що ведуть чисто місіонерську роботу, розповсюджують певне релігійне вчення, або ж функціонують як добродійні гуманітарно-освітні релігійні місії, однак в основу своєї діяльності поклали місіонерство хоча і в завуальованих формах.

Скажімо, сьогодні в Україні на ниві добродійності та милосердя діє більш ста сорока місій (це майже в сім разів більше ніж їх було в 1991 році). Аналіз напрямів їх діяльності показує, що вони активно (у своїй більшості) займаються місіонерством.

Звернемо увагу ще на один аспект проблеми. Значна частина діючих в нашій країні місій не реєструються як релігійні, чи такі, що мають зв'язок з релігійними центрами, а юридичне оформляються в Міністерстві юстиції України, фіксуючи свою функціональну присутність як світські організації. Однак, в процесі своєї діяльності вони активно проповідують слово Боже.

Ці зауваги постають як необхідні і важливі в процесі подальшого розгляду

означеної проблеми.

Важливим, принциповим у міжнародному правовому прочитанні є положення про те, що держава, яка визнає правомірність і необхідність існування релігій (як і будь-якого іншого світогляду), реальність релігійного розмаїття та інституалізованих форм його вияву, в тому числі і такого різновиду останніх як місії, має забезпечити правові основи, гарантії їхнього функціонування, незалежно від їхньої конфесійної приналежності, традиційності чи нетрадиційності, форм і ступеня залежності від зарубіжного центру.

Це дуже важливий як в теоретичному, так і пракселогічному контексті методологічний принцип, базова основа правового оформлення буття релігії, релігійних організацій, в тому числі і місій, в суспільному просторі.

Адже йдеться про правові засади політики держави щодо релігії та церкви (релігійних організацій) і, передусім про правовий статус останніх, про умови та можливості, які забезпечували б їх вільну повнокровну діяльність, виконання сутнісно притаманних їм функцій та місії.

Держава, виявляючи свою суверенність, пріоритет щодо релігійних (як і стосовно політичних, громадських) організацій, які діють на її території, визначає свої позиції щодо їхньої діяльності, законодавче оформляє систему правовідносин з ними, забезпечує їх правоздатність та правовий статус.

Саме поняття «правовий статус» (від лат. **status** - стан, положення) характеризує становище юридичної особи - суб'єкта, і об'єкта правових відносин, (у нашому випадку місії, релігійної організації), межі їх функціонально-рольових можливостей в правовому полі держави.

Зауважимо, що правовий статус релігійних організацій (в тому числі місії) в історичному, соціально-політичному прочитанні, а також за формою і ступенем своєї реалізації є «величиною» змінною. Він значною мірою залежить від природи держави, змісту суспільних відносин, від рівня розвитку суспільства, його демократичності, від місця і ролі в ньому релігії, від суспільного визнання її цінності, від певних традицій, що стосуються релігійної сфери буття особистості чи релігійних спільнот, від інтересів правлячого класу, партії і навіть характеру чи віросповідних уподобань окремих правителів.

В означеному контексті правовий статус релігійних організацій, в тому числі місії (нерідко узалежнений від їх конфесійного забарвлення) в різних державах був і є різним, неоднозначним, диференційованим. В залежності від законодавчо закріплених функцій, ролі, місця, суспільного становища тієї чи іншої релігії, церкви, визначалася і визначається форма їх правового статусу: державна, офіційна, традиційна релігія, церква; як така, що має певні пільги, переваги щодо інших, підтримується державою; терпимі або ж, навпаки - гонимі, нетерпимі, обмежені в правах (організації і віруючі), як такі, що мають статус маргіналів або ж постають рівноправними суб'єктами державно-церковних відносин.

У такому ж контексті слід розглядати і становище місій, місіонерів, їхній правовий статус.

Зауважимо, що поняття “правовий статус місії” як сутнісний вираз характеру державно-церковних відносин, правового становища місії, передусім як юридичної особи, знаходиться у нерозривному зв'язку з поняттям «свобода церкви». Останнє, постаючи як вид суспільної свободи, характеризує право релігійної організації (релігійної місії) на автономію і незалежність від держави інших віросповідань, конфесій у сфері релігійного буття, релігійної, в тому числі й місіонерської діяльності.

Тобто це поняття дає уявлення про ступінь свободи релігійної організації (місії) щодо можливості вільного і повноцінного виконання ними своїх функцій, самореалізації в контексті свого основного функціонального призначення.

У відповідності до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» релігійні центри, управління мають право засновувати благодійні, місіонерські товариства.

Місія - це релігійне утворення, яке відповідно до ст. 10 Закону засновується

виключно при релігійних центрах (управліннях) і має чітко (традиційно) визначену мету: розповсюдження, пропаганда віровчення, яку сповідують і поширюють релігійні об'єднання, що створили ці центри.

Варто зазначити, що релігійні центри, управління тільки тоді можуть створювати місії, коли вони зареєстрували свої статuti. У даному випадку статuti місій мало чим відрізняються від статutів релігійних громад, хоча цілі, завдання, форми діяльності тут різняться.

Уже згадувана ст. 10 Закону встановлює також, що місії (місіонерські товариства), які діють на підставі своїх статutів (положень) реєструються в порядку, встановленому статтею 14 цього Закону. Остання передбачає, що релігійна організація, в тому числі й місія, набуває правоздатності юридичної особи в результаті реєстрації свого статutu (положення) в органах державної влади. З цього часу вона як юридична особа набуває цивільних прав і бере на себе певні обов'язки. Вона (у нашому випадку місія) стає повноправним учасником цивільно-правових відносин.

Зауважимо, що правоздатність місії, яка зареєструвала свій статут не є безмежною. Вона визначається її статусом (правами, обов'язками і відповідальністю) відповідно цілям її діяльності.

Сам процес реєстрації Законом не визначається як обов'язковий. Однак результатом реєстрації є розширення прав і можливостей місії, меж свободи її діяльності й виконання притаманних їй функцій. Сам акт реєстрації постає як акт визнання державою правового статусу місії, основні концептуальні положення якого зафіксовані у міжнародних правових документах, зокрема у підсумковому документі Віденської зустрічі представників держав-учасників Народи з безпеки і співробітництва в Європі (ст. 16.4 -16.11).

Реєструючи статут релігійної організації (місії) держава бере на себе певні юридично оформлені обов'язки щодо неї: визнає, гарантує і захищає її права, створює умови для її діяльності як повноправного суб'єкта правових відносин.

З іншого боку - місія в результаті реєстрації свого статutu (положення), набуваючи статус юридичної особи, бере на себе певні зобов'язання, передбачені Законом (ст.3,5) - діяти в межах, які визначені відповідним законодавством України і зобов'язана нести відповідальність за свою діяльність.

Щодо зарубіжних місій, які діють на території України, то питання їх утворення або заснування у відповідності з Законом «Про свободу совісті та релігійні організації» (ст.2) **вирішується** на підставі домовленостей між зарубіжним релігійним центром і державним органом України у справах релігій.

Зарубіжний релігійний центр у відповідності з такою домовленістю може утворювати в Україні своє регіональне представництво з підпорядкуванням йому такого структурного підрозділу, яким є місія, чи місійне товариство. Останні, у такому випадку, діють, додержуючись чинного законодавства України, на основі власних статutів (положень), які реєструються у такому ж порядку як і місії, утворенні релігійними управліннями, центрами «місцевого походження» (ст. 13.14). Різниця лише в тому, що додатково подаються копія зареєстрованого статutu (положення) зарубіжного центру, який створює свою місію, а також доручення відповідного зарубіжного релігійного центру або управління конкретній особі, або особам на ведення переговорів щодо заснування місії в Україні.

Відмова в реєстрації має бути мотивованою і тільки у випадках, якщо статут місії, його положення, а також практична місіонерська діяльність суперечать чинному законодавству, а місія, центр, що її створює відмовляються з певних причин внести відповідні корективи.

Закон визначає, що діяльність релігійної організації, в тому числі і місії, може бути припинена у судовому порядку за умов: якщо місіонерська діяльність реалізується методами, що суперечать чинному законодавству, коли вона веде до розпалювання у будь-якій формі релігійної ворожнечі та ненависті до невірних і віруючих інших віросповідних напрямів, принижує національну честь і гідність або

ображає почуття громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями, заподіює шкоду фізичному і моральному здоров'ю людей. Ці умови визначені Законом "Про свободу совісті та релігійні організації"(ст. 16).

Він не встановлює різниці між зареєстрованими місіонерськими організаціями місцевого чи зарубіжного походження, традиційної чи нетрадиційної спрямованості.

Вони мають однаковий правовий статус, рівні у своїх правах обов'язках і відповідальності, а також і в залежних від держави умовах для повноти своєї функціональної діяльності та релігійної самоактуалізації.

В основу законодавчого регулювання діяльності місій (місіонерських товариств), як і будь-яких інших релігійних організацій в Україні суцільних, їх взаємовідносин з державою, їх правового становища покладено важливий принцип егалітарності всіх без винятку віровизнань та їх інституалізованих форм вияву, без огляду на їх чисельність чи час заснування.

Принцип рівності релігійних організацій (місій) перед Законом передбачає також заборону втручання одних релігійних спільнот у справи, діяльність інших, спроб перешкоджати виконанню ними своїх функціональних обов'язків.

Цей принцип тісно ув'язаний з принципом рівності віруючих, з їх правом на свободу совісті, релігій, переконань.

Тому, коли ми розглядаємо проблему правового статусу місій чи інших релігійних організацій, правових аспектів місіонерської діяльності, то маємо на увазі й той факт, що вони значною мірою пов'язані з практичним здійсненням права віруючих на свободу віросповідання, на свободу одержання релігійної інформації, розповсюдження віровчення свого релігійного напрямку. Це право зафіксоване Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» (ст. 3-5) і базується на принципах Конституції України, зокрема стосовно права на свободу світогляду і віросповідання (свободу совісті) (ст. 34,35).

Свобода совісті, релігії, переконань розглядається в загальнолюдському аксіологічному контексті як найвища цінність, що лежить в основі інших прав і свобод людини, її гідності та духовного суверенітету. Свобода совісті (свобода релігії) знаходиться в нерозривному взаємозв'язку з світоглядними горизонтами буття людини і є важливим елементом життєдіяльності особистості та соціуму. Вона постає не як особливий дар держави, а як природне, невідчужуване право кожної людини - право на вільний, завізований власною совістю вибір певних світоглядних цінностей, орієнтирів, в тому числі й в релігійному прочитанні.

Таким чином свобода совісті виступає в якості одного з атрибутів особистості й характеризує її внутрішню здатність осмислювати, оцінювати різні світоглядні, в тому числі і релігійні парадигми (в традиційному чи нетрадиційному вияві), вільно, без зовнішнього примусу робити вибір, самовизначитися щодо них, переводити їх ціннісно-сміслові параметри в площину своїх життєвих установок, а також можливість безперешкодної самореалізації, самоствердження на їх базі.

Держава не повинна нав'язувати своїм громадянам той чи інший світогляд, прагнути до «встановлення істин віри або ж форм богослужіння силою своїх законів» (Д.Локк. Письмо о веротерпимости// Английское свободомыслие: Д.Локк, Д.Толанд, А.Конлінз. - М., 1981. - с.33), посилаючись при цьому, скажімо, на їх традиційність, нерозривну єдність з духовними національними традиціями тощо.

Кожна людина має право сама визначати свій шлях, способи, форми пізнання істини, розуміння і реалізації сенсу свого буття, свого єднання з Богом. Це - справа її совісті. А сфера совісті - це суцільно приватна, делікатна сфера особистості і втручання держави в цей простір є дуже небезпечним для свободи людини, її прав.

Держава має забезпечити (законодавче, економічно і політично) умови, що гарантували б і вільне самовизначення і самореалізацію особистості в духовній, зокрема і в релігійній сфері. Різні світоглядні чи релігійні концепції, різне світобачення повинні мати право на буття в суспільній чи індивідуальній свідомості.

Зауважимо, що об'єктом юридичних норм, що уможливають здійснення права на свободу совісті є саме зовнішній аспект вияву останньої - самореалізація

особистості, скажімо в смислозадаючих координатах її релігійного вибору. Релігійна самореалізація віруючої людини може відбуватися як одноосібна, так в спільно з іншими віруючими, публічно чи приватно.

Отже, одним з принципів положень свободи релігії є можливість для індивіда добровільно об'єднуватися з іншими одновірцями в релігійні спільноти «з метою публічної відправи богослужіння, яке личить на їх думку, Богу і яке сприяє спасінню їх душ» (Цит робота.Локк Д. - с.34), а також для пропаганди своїх релігійних поглядів, місіонерської діяльності.

Тому, коли ми ведемо мову про правовий статус, скажімо, місій про правові аспекти місіонерської діяльності, то маємо на увазі не тільки права і обов'язки такого виду релігійних спільнот, але і права людей, що їх створили, що вибрали певну релігійну ціннісно-смыслову концепцію, як основу свого буття і бажають її вільно і безперешкодно проповідувати. І цей вибір, це їх право на публічний вияв своїх переконань, має поважатися тому, що «внутрішня велика праця пошуків, як слушно наголошується в одному з документів Апостольської Столиці, - не може бути знехтувана ні державою, ні іншими людьми і право на вільний духовний розвиток особистості не може мати ні винятків, ні перешкод» (Антонюк З.П. Релігія в суспільстві: можливості взаємного реформування через право відрізнятись, тобто зберігати індивідуальність //Права людини в Україні - К. -Х., 1995 - Вип. ІЗ. - С. 17).

Отже правові засади буття релігійних організацій, місіонерської діяльності і віруючих знаходяться в нерозривному зв'язку. Порушення, ігнорування прав релігійних спільнот, в тому числі і місій, веде прямо до порушення, дискримінації прав віруючих людей, які їх зорганізували. Ці правові засади, враховуючи наявне в українському суспільстві розмаїття колективної конфесійно-релігійної ідентифікації і самоідентифікації особистості, мають базуватися на принципі рівності перед Законом усіх віросповідань, релігійних культів, рухів їх організаційно оформлених структур, однаковості їх прав і обов'язків, єдиного для всіх правового статусу.

Щодо роботи в Україні місіонерів - представників зарубіжних релігійних центрів, то варто сказати, що їх перебування і діяльність, регулюються Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» (ст.24).

Встановлено, що служителі культу релігійні проповідники, наставники, інші представники зарубіжних релігійних організацій, які є іноземними громадянами і тимчасово перебувають в Україні, можуть займатися проповіданням релігійних віровчень, виконанням релігійних обрядів чи іншою релігійною діяльністю лише в тих релігійних організаціях, за запрошенням яких вони прибули і за офіційним погодженням з державним органом, який здійснив реєстрацію статуту відповідної релігійної організації.

Тобто, йдеться про офіційне погодження на в'їзд і відповідну богослужбову, релігійно-освітню, проповідницьку діяльність. Це оформляється окремим офіційним документом, що є підставою для оформлення в'їзних віз і здійснення запланованої діяльності.

Закон чітко і недвозначно регулює означений процес. На жаль, окремі представники зарубіжних релігійних центрів, перебуваючи в Україні, порушують вимоги Закону, ведуть, по-суті, місіонерську роботу, проповідницьку діяльність поза межами релігійної організації, яка їх запросила. Припинення такої діяльності не є дискримінаційним. Закони країна мають не тільки поважатися, їх вимоги повинні суворо виконуватися. Це демократичний принцип, який не суперечить міжнародним правовим нормам.

Йдеться про те, що діяльність місій, місіонерів має базуватися лише на вимогах Закону. Хоча, слід зауважити, що на рівні окремих місцевих владних структур є спроби регулювати цю проблему за допомогою так званої регіональної «нормотворчості», обмежуючи діяльність як місій, місіонерів, так і нетрадиційних релігійних груп. Це є порушенням Закону «Про свободу совісті та релігійні організації».

В Україні створені необхідні, законодавчо оформлені умови для вільної релігійної, в т.ч. місіонерської діяльності, для роботи місій, зокрема закордонного

походження. Правові аспекти цієї діяльності не мають суттєвих протиріч з принципами свободи релігії, церкви (релігійних організацій), визнаних світовим співтовариством.

«КОНТРОЛЬ НАД СВІДОМІСТЮ»: ПОЗИЦІЇ ЕКСПЕРТІВ

Професор Айлін Баркер, професор (Лондонська школа економіки)

Один з аргументів, який можна почути, ґрунтується на тому, що нові релігії забирають в особи її право думати чи вільно обирати. Аргументом є: «Їм промили мозок!». Відзначається, що вони стали об'єктом нездоланого та незворотнього процесу контролю за їхньою свідомістю. Проте не існує жодних наукових доказів істинності таких тверджень. Науковці не знайшли ніяких технік чи процесів, які б не існували у звичайному суспільстві. Свідчення так званих експертів, які наводили приклади і докази про «промивання мозку», були дискредитовані й відхилені у судових органах Сполучених Штатів Америки.

Безумовно, що деякі з нових релігій використовують максимально можливий тиск та вплив, який вони тільки можуть вжити, і багато з них навіть прагнуть мати змогу «контролювати свідомість». Але вони не настільки ефективні у наверненні та утриманні своїх членів, як ті ж традиційні релігії, в яких люди народжуються. Міф про наявність нездоланих технологій не є істинним, бо ж багато людей не піддаються впливу, а багато тих, хто приєднався до нових релігійних рухів у свою чергу залишають їх зі своєї вільної волі. Цей показник є досить високим. Це може здаватися психологічно втішним - звинувачувати у всьому нові релігії, але фактом є те, що особа зберігає свої здатності до власної оцінки, розмірковувань та вирішень. Саме вона повинна нести відповідальність за свої вчинки.

Деан Келлей (радник з питань релігійних свобод при Національній Раді Церков)

«Контроль над свідомістю» - термін, який використовується антикультовими діями, стосується якоїсь майже магічної, навмисної, нездоланної технології, за допомогою якої експерт може нібито зомбувати чи підпорядковувати - на відстані, без вживання сили чи погроз - жертву, яка абсолютно нічого не підозрює, й привести її до стану покори та залежності. Внаслідок цього її власна воля переборюється маніпулятором. І з цього стану жертва вже не може вийти без сторонньої допомоги. Це здається чимось неймовірним, відмінним від звичайних практик реклами, примусу, тиску, способів досягання мети чи шахрайства, що використовують прості смертні.

Тирані та чаклуни протягом всього періоду історії людства намагалися знайти шляхи «зомбування» людей, тактики полонення їхньої свідомості на відстані та утримання їх під цим впливом. Але все не мало успіху. Елементарний здоровий глузд говорить нам, що в разі досягнення цієї мети нині людина, якби це їй вдалося, не стала б бавитися із управлінням невеличкою й слабкою релігійною групою, бо ж вона мала б змогу правити всім світом. Але люди, які занепокоєні діяльністю «культів», бажають переконатися в тому, що лідери цих так званих культів віднайшли таємницю, якою не володіє хтось інший, і застосовують її з тим, щоб заманити в пастку, з якої немає виходу, побільше наївних жертв.

Нансі Т. Амерманн, доктор наук (університет Емері, Атланта, США)

Варто усвідомити, що багато новітніх релігійних рухів очікують від своїх послідовників рівня посвяти, який не є нормальним для більшості з нас. Ці вимоги спрямовані на руйнування деяких «нормальних» сімейних зв'язків чи способу життя. Більшість з нас звикли сприймати релігію як діяльність, що охоплює лише окремі сфери нашого життя і залишає широкі зони, де прийняття рішень (від одруження до